

Zdzisław Włodarczyk

Wspomnienie o Edwardzie Kretzschmarze – w 200. rocznicę urodzin

Rocznik Wieluński 10, 167-169

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zdzisław Włodarczyk

WSPOMNIENIE O EDWARDZIE KRETZSCHMARZE – W 200. ROCZNICĘ URODZIN

W roku 2011 przypada 200. rocznica urodzin ks. Edwarda Kretzschmara, proboszcza wieluńskiej parafii ewangelicko-augsburskiej, jednocześnie przedstawiciela wielce zasłużonej dla kultury i nauki polskiej rodziny Kreczmarów. Był jednym z wielu, którzy w XIX wieku przybyli na ziemię polskie, by tutaj osiąść i pracować. Krótkie, zakończone przewlekłą chorobą życie, nie pozwoliło mu rozwinąć szerszej działalności. Zarówno on, jak i następcy ze względu na swoje zasługi pozostali we wdzięcznej pamięci potomnych.

Edward Kretzschmar urodził się 11 I 1811 r. w Annaburgu, niewielkim, urokliwym miasteczku niedaleko Torgau w Saksonii jako syn Johanna Gottlieba, pastora i nauczyciela w tamtejszej szkole i Józefy z domu Schildhauer. Wkrótce rodzina przeniosła się do oddalonego o 70 km Colditz¹, gdzie w 1815 r. zmarł ojciec. W 1824 r. przyszedł ksiądz rozpoczął naukę w szkole w Grimma, którą ukończył po sześciu latach z cenzurą „zupełnie godzin”. Następnym etapem edukacji były czteroletnie studia teologiczne i filologiczne na uniwersytecie w Lipsku, rozpoczęte 20 X 1830 r., jak zaświadcza wpis do księgi immatrykulacyjnej. Po uzyskaniu końcowego świadectwa 28 V 1834 r. opuścił uniwersytet². Wkrótce też, na prośbę pułkownikowej Słupeckiej, przybył do Polski i przez trzy lata pracował jako nauczyciel prywatny. Następnie podjął pracę w warszaw-

¹ W Niemczech nie ma miejscowości o nazwie Kolditz, z którą łączą pochodzenie E. Kretzschmara piszący o nim E. Kneifel, *Die evangelisch-augsburgischen Gemeinden der kalischen Diözese*, Plauen 1937 i J. Schiller, *Portret zbiorowy nauczycieli warszawskich publicznych szkół średnich 1795–1862*, Warszawa 1998. Występuje tylko Colditz, zob. *Müllers grosses deutsches Ortsbuch Bundesrepublik Deutschland*, Wuppertal 1996/97, s. 192.

² Archiwum Uniwersytetu w Lipsku, Immatrikulationsbuch, Fortlaufende Nummer 0256. Informacje dotyczące przebiegu studiów pochodzą od dra Jensa Blechera, któremu składam serdeczne podziękowania za okazaną pomoc.

skich szkołach rządowych. Początkowo jako nauczyciel języka niemieckiego w Szkole Obwodowej przy ulicy Długiej (rok szkolny 1839/40) oraz II Gimnazjum (rok szkolny 1840/41) i Gimnazjum Gubernialnym (lata 1840–42). Jednocześnie sprawował obowiązki drugiego pastora warszawskiej parafii ewangelicko-augsburskiej. Nie stronił również od pióra, o czym świadczy napisana po łacinie *Oda na cześć Aleksandra I*. Podczas pobytu w Warszawie E. Kretzschmar zawarł związek małżeński z młodszą o 7 lat Matyldą z domu Tetzner³.

Kiedy długoletni pastor wieluński Samuel Gottlieb Sachs przeszedł na emeryturę i wyjechał do Warszawy, na opuszczoną placówkę przybył E. Kretzschmar (początkowo jako administrator). Formalnego wyboru na pastora wieluńskiej wspólnoty dokonano 29 VI 1843 r. W uroczystościach uczestniczył m.in. superintendent Ernest Johann Modl, stojący na czele diecezji kaliskiej. W związku z procedurą wyborów konsystorz poinformował władze w Warszawie, że Kretzschmar podczas powstania listopadowego przebywał na studiach w Lipsku, nie należał więc „do żadnych zawichrzeń”. Wśród 51 osób, które brały udział w głosowaniu, 45 poparło jego kandydaturę. Głosowała na niego również miejscowa szlachta: Mielęcki, żona Leopolda Trepki oraz Nieszkowska z Walichnów⁴.

W Wieluniu urodził się 12 IX 1843 r. syn pastora August Jerzy Waldemar. Rodzicami chrzestnymi zostali: A. Modl, wspomniany wcześniej superintendent diecezji kaliskiej, (na chrzcie zastępował go doktor Kozłowski), Piotr Wetzlich, budowniczy powiatowy i Marcin Wyszacki, inspektor szkolny⁵.

Choć nowy duchowny generalnie cieszył się poparciem kolegium kościelnego, nie wszyscy członkowie wspólnoty byli mu życzliwi. Część z nich, w związku z jego przybyciem, pragnęła dokonać zmiany porządku mszy świętej. Dotychczas, mocą tradycji, kazania głoszone na przemian w języku polskim i niemieckim. Niezadowoleni pragnęli, aby duchowny każdej niedzieli miał kazania w tych dwóch językach. Wydaje się, że spór wewnątrz parafii miał głębsze podłoże. Wiernym-Polakom nie do końca odpowiadała orientacja Kretzschmara, chcieli by „rodowity duchowny tego kraju został obrany na duchownego”. Zarzut niezajomości języka polskiego należy uznać za absurdalny. Jednym z przejawów ich działalności było wysłanie listów do superintendenta oraz pastorów Sachsa i Lembkego. Tego ostatniego proszono o starania w celu objęcia parafii⁶.

³ W latach 1816–1841 drugim pastorem parafii warszawskiej był, pracujący również jako nauczyciel Jerzy Tetzner (1774–1841). Jest wysoce prawdopodobne, że Matylda Kretzschmar była jego córką, por. J. Schiller, *Portret...*, s. 407.

⁴ E. Kneifel, *Die evangelisch-augsburgischen...*, s. 155, podaje, że zarówno przedstawiciele zarządu parafii, sporo wiernych, jak i szlacheccy członkowie gminy wyrażali życzenie aby stanowisko to objął pastor L. Otto.

⁵ Archiwum Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Wieluniu, Księga urodzeń 48/1843.

⁶ Tamże, Akta Parafii Ewangelickiej Wieluńskiej dotyczące składu Kolegium Kościelnego... Kolegium Kościelne (KK) do superintendenta, Wieluń 10 II 1843 r.; KK do Konsystorza, Wieluń 10 II 1843 r.

Nie wiadomo, na ile napięcia wewnątrz wspólnoty miały wpływ na podjęcie przez Kretzschmara starań o objęcie parafii we Włocławku, może była to tylko chęć przeniesienia do większego miasta. Były one jednak spóźnione – jak informował konsystorz opuszczoną placówkę objął ks. Tydelski⁷.

Latem 1844 r. wieluński pastor rozpoczął starania o pozwolenie na wyjazd „do wód”, był zdecydowany udać się w okolice Wałbrzycha. Do podania załączone zostało świadectwo lekarza powiatowego Kozłowskiego, w którym czytamy, że z powodu „rozwinienia się niebezpiecznej choroby piersiowej potrzebne niezbędne udanie się do wód mineralnych śląskich”. Niestety, działania te były mocno spóźnione. 2 VIII 1844 r. pastor Kretzschmar zmarł, przeżywszy 33 lata⁸. Został pochowany dwa dni później na cmentarzu ewangelickim w Wieluniu. Uroczystości pogrzebowe poprowadził jego poprzednik ks. Sachs, który przebywał w tym czasie w okolicach Wielunia.

Po śmierci męża wdowa rozpoczęła starania o przyznanie emerytury. Miała na utrzymaniu dwóch synów, z których jeden był kaleką. Na przeszkodzie stanął jednak fakt, że mąż zbyt krótko pracował, by przysługiwało jej prawo do otrzymywania stałego wsparcia. Ostatecznie zdecydowano się wypłacić jej jednorazowo 337 rubli 50 kopiejek – roczne uposażenie zmarłego pastora, przeznaczone po połowie dla niej i dzieci⁹.

Warto wspomnieć, że urodzony w Wieluniu August Kretzschmar był znanym i cionym pedagogiem. Zaś z imieniem jego syna Jana jest związane powstanie w 1907 r. szkoły średniej o nazwie Szkoła Jana Kreczmara (z czasem pisownia nazwiska uległa polonizacji), popieranej przez Towarzystwo Kultury Polskiej. Po śmierci Jana placówką kierował Michał Kreczmar. W ciągu prawie czterdziestu lat kształciło się w niej wiele znanych postaci, jak choćby: Aleksander Węgierko, Antoni Słonimski, gen. Mieczysław Boruta-Spiechowicz. Wśród przedstawicieli rodu Kreczmarów znajdujemy wybitne osoby teatru. Któż nie pamięta wspaniałych kreacji Jana Kreczmara, jednego z najwybitniejszych aktorów polskich, odtwórcy głównych ról w dramatach Szekspira, Słowackiego, Fredry czy Wyspiańskiego. Niezapomnianego Fantazego, Horsztyńskiego, Chłopickiego w „Warszawiance” czy profesora Sonnenbrucha w „Niemcach”. Po kądzieli potomkiem wieluńskiego duchownego był znakomity aktor Zbigniew Zapasiewicz¹⁰. Nie wyczerpuje to listy wybitnych przedstawicieli tej rodziny, potomków przybyłego z Saksonii pastora. Wnieśli oni znaczący wkład do kultury narodowej.

⁷ Tamże, Akta dotyczące się miejscowej służby pasterskiej. Konsystorz do E. Kretzschmara, Warszawa 6 III 1844.

⁸ Tamże, Księga zejść. Akt nr 26/1844.

⁹ Archiwum Główne Akt Dawnych, Centralne Władze Wyznaniowe, sygn. 1375, k. 156–179.

¹⁰ Wspominał o tym sam Zbigniew Zapasiewicz w wywiadzie udzielonym Krystynie Bielas („Gazeta Wyborcza” 10–11 IV 1998 r.).